

Blbí a blbější

KLESÁ INTELIGENCE?

„Bylo najednou méně významných mužů? Vůbec ne! Uvázl veškerý život? Nikoli, zmohutněl! Nedály se dříve zvrácenosti? Dály se jich spousty!“⁸¹ Navzdory tomu je Ulrich, protagonista *Muže bez vlastností* od Roberta Musila, přesvědčen, že něco je ve vzduchu. Šíří se tajemná nemoc – blbost. Jenže Musil, který intelektuální nesmělosti věnoval skvostnou přednášku *O hlouposti*,⁸² pořádně nevěděl, o čem mluví. Proslov přednesl roku 1937, v době, kdy inteligence stoupala. To naše doba je na tom hůře. Hloupneme, a ještě na to máme data.

81 Musil, Robert: *Muž bez vlastností*, přeložila Anna Siebenscheinová, Praha: Argo, 2008, str. 45.

82 Musil, Robert: O hlouposti. In: týž: *Eseje*, přeložila Jitka Bodláková, Praha: Československý spisovatel, 1969.

Po větší část dvacátého století tomu tak nebylo. Morální filozof a psycholog James Flynn si všiml, že mezi lety 1932 a 1978 se zvýšilo IQ v průměru o 14 bodů. Tento masivní nárůst započal mnohem dříve, nejspíš v posledním desetiletí devatenáctého století, a inteligence rostla zvláště ve dvou skupinách, mezi nevzdělanými lidmi a ženami.

Ale položme si nejprve základnější otázku: Co je to inteligence? Jednoznačná odpověď neexistuje, zvláště ne mezi těmi, kteří výzkumu inteligence zasvětili profesní život. Vyjděme tedy z definice, kterou formuloval James Flynn, novozélandský nestor tohoto výzkumu. Inteligence je souborem dovedností, mezi něž patří abstraktní a logické myšlení, dále představitivost, a tedy rovněž schopnost uvažovat o hypotetických možnostech, a konečně jazykový cit.

Prudký nárůst inteligence v průběhu dvacátého století získal i své jméno: říká se mu Flynnův efekt. Je poněkud paradoxní, že pojem vznikl v roce 1984. Tou dobou se již rodili lidé, jejichž inteligenční kvocient bude svědectvím toho, že nárůst není nezvratný. V průběhu osmdesátých let nastává totiž pád. Nejlépe tento vývoj zdokumentovali norští vědci. Ti vyhodnotili data z vojenských odvodů, přičemž sledovali mladé muže mezi lety 1962 a 1991. Podařilo se jim systematicky ukázat to, co se postupně začalo vyjevovat i v dalších zemích, v Británii, ve Francii nebo v Estonsku. Inteligence stoupala po celá šedesátá léta, v sedmdesátých letech stagnovala a v osmdesátých začala padat. Průměrné tempo poklesu se pohybuje kolem tří bodů za desetiletí, což znamená, že mezi lety 1975 a 2020 se průměrný inteligenční kvocient snížil o 13,5 bodu.⁸³

Lze sice namítat, že IQ není vše – a to je jistě pravda. Ale zcela nepodstatné také nebude. Existují studie dokládající, že lidé s vyšší inteligencí žijí v průměru déle, lépe se vypořádají s psychickými

83 Bratsberg, Bernt – Rogeberg, Ole: Flynn Effect and Its Reversal Are Both Environmentally Caused, *Proc Natl Acad Sci U S A*, 26/115, 2018, str. 6674–6678.

nemocemi i stresem, mají vyšší platy a celkově vykazují větší spokojenost. Nastává-li pokles, patrně se to projeví i na kvalitě života, ale pominout bychom rovněž neměli okolnost, že dovednosti, které měří inteligenční testy, jsou stěžejní pro prospívání demokracie.

Sám James Flynn se k datům vrátil roku 2020, krátce před svou smrtí. Čím si on vysvětluje nárůst? Zvýšení inteligenčního kvocientu v poválečných letech není překvapivé. Zlepšila se strava, zdravotní péče a školství. Rozhodující roli měla podle Flynnna i „přiměřená“ velikost rodin. Rodiny nebyly velké, takže se rodiče mohli věnovat každému dítěti zvlášť, ale nebyly ani příliš malé. Nutnost vyjednat si pozici mezi sourozenci je nezanedbatelný životní vklad.

Ale skutečně rozhodující roli sehrálo něco jiného. V západním světě se od roku 1890 soustavně zvyšovaly nároky na obyvatelstvo. Do té doby pracovala jeho větší část manuálně. I vzdělání lidé, třeba lékaři, si navíc vystačili s relativně stabilním souborem znalostí a dovedností. Během dvacátého století se masy zapojily do intelektuálně náročnějších povolání. Lidé se navíc naučili být stále ve střehu: pracovní náplň se vyvíjela, zaměstnanci byli nuceni neustále se zdokonalovat.

Vtělená mysl

Ale jak mohlo dojít ke zmíněnému poklesu? Nejprve je důležité zmínit, co pokles pravděpodobně nezpůsobilo. Protože IQ padá i v rámci rodin, a mladší sourozenci tak dosahují nižších hodnot než starší, nelze z poklesu vinit větší reprodukční aktivitu méně inteligentních lidí. Pokles se navíc zdá příliš strmý na to, abychom jej mohli přičíst evolučně adaptační strategii. James Flynn, ale třeba i norští vědci Bernt Bratsberg a Ole Rogeberg proto odpovědnost přiřítají „návykům mysli“, které jsou otiskem společnosti.⁸⁴ Zatímco

84 Tamt.

industrializace zapůsobila jako intelektuální stimul, automatizace má opačný efekt. Intelektuální náročnost čtených zaměstnání se výrazně snížila. Navíc nelze podceňovat fakt, že mysl je vtělená. Chátrá-li tělo, protože se málo hýbeme, chátrá i mysl.

Neslavnou úlohu hraje školství. Bídny stav vzdělávacích institucí dokládá podle Flynnna fakt, že ve společnosti se sice zvyšuje podíl vysokoškoláků, zároveň se však snižuje počet lidí, kteří pravidelně čtou. Mezi lety 1982 a 2015 vzrostl podíl Američanů s vysokoškolským vzděláním z 18 % na 32,5 %, ⁸⁵ ale ve stejném období klesl počet čtenářů. Za čtenáře přitom výzkumníci – velkoryse – označili osobu, která stráví aspoň hodinu týdně s knihou. Podíl takto definovaných čtenářů v předmětném období klesl z 57 % na 43 %. Zle si vedou muži: jen 36 % Američanů otevře knihu aspoň jednou týdně.⁸⁶

Flynnovy úvahy jsou přesvědčivé, ale něco neseďí. Je pravda, že v západním světě roste podíl těch, kteří pracují ve službách, zároveň se však zvyšuje podíl tzv. kvartérního sektoru. Ten tvoří vysoce kvalifikovaní zaměstnanci v IT nebo vědě, dále lidé působící na vysokých pozicích v bankovníctví, médiích či v právním poradenství. Jejich hlavní pracovní náplní je analyzovat data, psát a komunikovat. Proč by i v této skupině měla klesat inteligence?

Důvodem může být to, na co roky poukazují badatelé jako Manfred Spitzer.⁸⁷ Digitální svět neskýtá vhodné prostředí pro přemýšlení a pozornost. I velmi intelektuálně náročná zaměstnání se zrychlila natolik, že vyžadují povrchní pozornost a mělké myšlení spíš než hlubokou analýzu.

85 Schaefer, Katherine: 10 Facts about Today's College Graduates, *Pew Research Center* 12. 4. 2022, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/04/12/10-facts-about-todays-college-graduates/>, navštíveno 12. 8. 2023.

86 *US Book Reading Statistics (National Survey 2022)*, <https://testprepsight.com/resources/us-book-reading-statistics/>, navštíveno 12. 8. 2023.

87 Spitzer, Manfred: *Digitální demence*, přeložil František Ryčl, Brno: Host, 2014.